

SZAKDOLGOZAT

Farkas Csongor
Vidékfejlesztési Agrármérnök Szak

Székelyudvarhely
2023

Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem
Georgikon Campus
Vidékfejlesztési Agrármérnök Szak

A mezőgazdasági szerepe a foglalkoztatásban Erdővidéken

Belső konzulens: Dr. Poór Judit
Egyetemi docens

Készítette: **Farkas Csongor**
RX84EO
Levelező tagozat

Intézet/Tanszék: SZÉK Székelyudvarhely

Székelyudvarhely

2023

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés.....	5
2. Szakirodalmi áttekintés.....	7
2.1. A mezőgazdaság jelentősége az emberi lét és tevékenység szempontjából.....	7
2.2. A mezőgazdasági termelés helyzete Romániában.....	9
2.3. Foglalkoztatás a mezőgazdaságban Romániában.....	10
2.4. Szezonális munkalehetőségek a mezőgazdaságban.....	14
2.5. Mezőgazdaság, mint vállalkozási forma.....	15
2.6. Mezőgazdaságot támogató programok.....	16
2.7. Biogazdálkodás jelene és jövője.....	18
3. Anyag és módszer.....	20
3.1. Munkamódszer.....	20
3.2. Kutatási terület bemutatása.....	21
3.3. Erdővidék jellemzői.....	23
4. Saját vizsgálat.....	27
4.1. A mezőgazdaság helyzete Erdővidéken a rendszerváltás előtt és napjainkban.....	27
4.2. Mezőgazdasági foglalkoztatás Erdővidéken.....	28
4.3. A családi gazdaságunk – tevékenység, foglalkoztatás.....	30
4.4. Termelés és munkálatok gazdaságunkban.....	33
4.5. A mezőgazdaság fejlesztése, fiatalok mezőgazdasághoz való viszonya.....	34
Összefoglaló.....	35
Felhasznált irodalom.....	36

1. Bevezetés

Szakdolgozatomban a foglalkoztatás szempontjából vizsgálom, hogy milyen a mezőgazdaság szerepe Erdélyben, ezen belül is Erdővidék életében.

A mezőgazdaság jelentős szerepet tölt be a mindennapi megélhetés szempontjából, ezért vidékünkön nagyon sok ember foglalkozik mezőgazdasággal. A témán belül is szeretnék kitérni a szezonalitásra, vagyis a szezonmunkákra és a COVID, vagy bármilyen krízishelyzet mezőgazdaságra való hatására.

Mivel családom mezőgazdasági cég tulajdonosa és mezőgazdasági munkálatokkal foglalkozik, ezért nekem is van rálátásom az agrárgazdaság fontosabb mozzanataira, ezért is választottam ezt a témát. Érdekel a mezőgazdaság fejlődése a jövőben és szeretném, ha részt tudnék venni a mezőgazdaság, valamint Erdővidék fejlődésében. Az a véleményem, ha azt szeretnék, hogy a környezetünk fejlődjön és megélhetést biztosítson nekünk és akár gyerekeinknek, a legjobb, ha teszünk érte. A példamutatás a legjobb ösztönzés mindenki számára, hogy más is merjen tenni, hogy az élete jobb legyen, ez által mások életét is jobbá teszi. Valamint egy kis tudás sem árt, hogy tudjunk számolni a dolgok jó, de akár rossz következményeivel is, mint például a Covid vírus is, és amennyire lehet, legyünk felkészülve bármilyen kellemetlen eseményre.

Ez a téma elég aktuális, mivel nagyon sokan foglalkoznak jelenleg a közvetlen környezetemben is mezőgazdasággal, állattartással, valamint növénytermesztéssel, és ahogy észrevettem, lenne hajlam a gyümölcs- és zöldségtermesztésre is. Megfelelő tudással és ambiciózus emberekkel nagy lehetőség rejlik a biotermelésben is, mivel az emberek egyre jobban kezdenek figyelni a megfelelő és egészséges táplálkozásra. A biotermesztése a jövő, mely által számos ember számára lehetne megélhetési lehetőséget teremteni, és a vidékre is fel lehet hívni a figyelmet. Úgy érzem, hogy elsősorban ezért is választottam a vidékfejlesztési szakot, mert fontos tennünk a vidéki települések fenntartásáért, a felmenőinktől ránk hagyott földterületeink, erdőink, megőrzéséért, megműveléséért. Mindig a soron következő generáció a felelős a jelenlegi helyzet és a jövőbeni állapot kialakulásáért. A dolgozatom fő vonalát a mezőgazdaságban foglalkoztatottak szerepe adja. A dolgozatomban helyet kap a szakirodalmi áttekintés, annak érdekében, hogy átfogóbb képet kapjunk a mezőgazdaság fontosságáról, jelentőségéről, továbbá külön kitérek a mezőgazdaságban dolgozókra és, hogy milyen fejlődési lehetőségeik vannak.

Fő célkitűzésem, hogy választ kapjak a következő kérdésekre, amelyek a mezőgazdaság helyzetének megállapításában nélkülözhetetlen Erdővidék szempontjából:

- Kik dolgoznak a mezőgazdaságban?
- Jelentős-e a szezonális munka a mezőgazdaságban? Amennyiben igen, okoz-e problémát?
- A fiatalok hajlandóak dolgozni itthon a mezőgazdaságban?
- Van-e hajlandóság a fejlődésre?
- Melyek azok a problémák/fejlesztési lehetőségek, amikről mi, gazdák tudunk dönteni?

2. Szakirodalmi áttekintés

2.1. A mezőgazdaság jelentősége az emberi lét és tevékenység szempontjából

A mezőgazdaság évtizedek óta az emberiség számára az elsődleges élelmiszerek előállításával foglalkozó nemzetgazdasági ág. A mezőgazdaság elsődlegesen az élelmiszernövények termesztésével hozható összefüggésbe. Manapság a mezőgazdaság nem csak a földműveléssel és a haszonnövények előállításával, de különféle kultúrnövények termesztésével, állattenyésztéssel erdőgazdálkodással, méhészettel is foglalkozik. A mezőgazdaság fontossága abban rejlik, hogy a társadalom számára megtermeli szinte az összes alapélelmiszert. Ugyanakkor nagy jelentőséggel bír a mezőgazdaságban előállított termékek feldolgozása és hasznosítása is (Magda et .al., 1998).

A mezőgazdaság relatív jelentősége országonként eltérő, de a nemzetgazdaság fő ágaként tartják fenn minden államban, így a magasan fejlett országokban is. Az elmúlt évtizedek tapasztalatai azt mutatják, hogy a világgazdaság problémái nem oldhatók meg a mezőgazdaságtól való elvonatkoztatással (Kovács, 2012).

A mezőgazdaság fejlődését természeti, műszaki és társadalmi-gazdasági tényezők befolyásolják.

A természeti tényezők között kiemelt szerepe van az éghajlatnak, amely a hőmérséklet-, pára- és fényviszonyokon keresztül befolyásolja a mezőgazdasági termények növekedését, fejlődését, a termelés szerkezetét. A domborzat befolyásolja a termények magasság szerinti megoszlását, a lejtők kitettségét, a lejtők dőlését.

A termelés növelésében fontos szerepet játszanak a technikai tényezők, a gépesítéssel, vegyszerezéssel, öntözéssel stb., a szociális-gazdasági tényezők, a munkaerő kapacitása és képzettségi foka, valamint az egész gazdasági kontextus, amelyben ez a gazdaságág fejlődik. Mint minden gazdasági tevékenység, a mezőgazdasági tevékenység is az emberi szükségletek kielégítését és az ország általános fejlődését célozza.

A mezőgazdaság fő funkciói a nemzetgazdaságban:

- táplálkozási funkció;
- a társadalmi-gazdasági funkció, a növekedési és fejlődési folyamatban való részvétel;
- a környezetvédelem és a fenntartható társadalmi-gazdasági fejlődés funkciója.

A mezőgazdaság **élelmezési funkciója** azt fejezi ki, hogy az általa kielégített szükségletek jellege nagyon különleges. A mezőgazdaság járul hozzá a legnagyobb mértékben az emberek jólétéhez, mivel az általa kielégíteni kívánt szükségletek mind fontosságuk, mind állandóságuk miatt alapvetőek. Az élethez nélkülözhetetlen termékek csökkenése vagy hiánya az emberi szervezetben zavarokat, erős társadalmi feszültségeket okozhat. A teljes lakosság fogyasztásának kielégítése a legnagyobb mértékben a hazai mezőgazdasági termeléstől függ (Horváth, 2019).

Az élelmezésbiztonság alapvető összetevői: az egy lakosra jutó élelmiszer-elérhetőség (kalória és fehérje) és a lakosság vásárlóerejének biztosítása, amelyet a táplálkozási politikák és az élelmiszerpolitikák összekapcsolásával érnek el.

Az élelmiszerpolitika célja, hogy a teljes lakosság számára biztosítsa a szükséges mennyiségű és minőségű élelmiszert megfizethető áron.

Bármennyire paradoxnak is tűnik napjainkban a teljes tudományos és műszaki forradalomban, amely meghatározza az erős növekedést és a mezőgazdasági termelést világszerte, sok ország szembesül az élelmiszer-problémával, amely idővel súlyosbodik, és a nemzetközi élet destabilizáló tényezője. Nagy különbségek vannak a fejlett és a fejlődő országok között az étkezési lehetőségek tekintetében.

Világszerte erősen polarizálódik az élelmiszer-fogyasztás - egyrészt a lakosság mintegy 2/3-a; főleg a fejletlen és alulfejlett országokban él, ahol súlyos éhínség és alultápláltság jellemző, másrészt kisebbségük, különösen az iparosodott kapitalista országokban található, amelyek a nemzeti normák felett fogyaszthatnak.

Egy ilyen helyzet fennmaradása különösen mély negatív következményekkel jár az egyén normális testi-lelki fejlődésének megakadályozásában, produktív képességének, a különféle tevékenységekben való részvétel hatékonyságának csökkenésében. Az élelmiszer-problémának komoly politikai vonatkozásai is vannak, mert társadalmi konfliktusokat generál, politikai instabilitást fokoz stb. (Horváth, 2019).

A mezőgazdaság fejlődéséből adódó problémák, az élelmezési helyzet globális jellege felerősítette a világ államainak aggodalmát, hogy a kétoldalú eszmecseréken és együttműködésen kívül megtalálják a többoldalú együttműködés elmélyítésének módjait és eszközeit, ezen együttműködés intézményesítését.

2.2. A mezőgazdasági termelés helyzete Romániában

Románia mezőgazdaságának helyzete 2007-ben, az Európai Unióhoz való csatlakozással kezdett változni. Az EU-csatlakozással erős nyomást gyakoroltak Románia mezőgazdaságának és gazdaságának modernizálására, mind a vidéki, mind a városi területeken. Ez a nyomás erősen érintette a gazdákat, mert nehéz volt felvenni a versenyt más szomszédos országokkal, amelynek egyik magyarázata a tőkehiány volt (Nagy, 2021).

A 2007-ben bejelentett mezőgazdasági terület 9,5 millió hektár volt, ami az ország teljes területének körülbelül egyötöde. 2022-re ez az arány jelentősen megnövekedett 13,5 millió hektárt (az ország területének 57%-át) teszi ki a mezőgazdasági terület. Az Eurostat adatai alapján Románia a legnagyobb gabona-, napraforgómag-, méz- és szilvatermelő az EU-ban. A Romániában termesztett fő mezőgazdasági termékek a következők:

- búza,
- krumpli,
- kukorica,
- napraforgó,
- zöldborsó,
- bab,
- dinnye (piros vagy sárga).

Romániában a mezőgazdasági ágazat 1989-ig egy dinamikusan fejlődő ágazat volt, kimagaslóan működött a mezőgazdasági termékek külföldi importja, valamint nagymértékben hozzájárult a GDP termeléséhez (Nagy, 2021). 2007-ben a mezőgazdaság az ország GDP-jének 6%-át tette ki, szemben a 2004-es 12,6%-kal. (Radu, 2018). A Román Statisztikai Hivatal adatai alapján 2014-2021 közötti időszakban a mezőgazdaság GDP-hez való hozzájárulása tovább csökkent, míg 2014-ben 4,7%-át tette ki az ország GDP-jének, addig 2021-ben már csak 4,2%-ot.

A magas mezőgazdasági potenciál mellett mégis van néhány tényező, amely gátolja a mezőgazdaság előrehaladását. Az EU-csatlakozáskor a román mezőgazdaság több, mint 3 931 350 vállalkozást foglalt magában. Napjainkban az EU-ban Románia a legtöbb gazdálkodást működtető ország, közel 3,5 millió gazdasággal, ezek 90%-a azonban 5 hektárnál kisebb gazdaság (EC, 2022).

A gazdák nem rendelkeznek megfelelő szaktudással, technológiai ellátottságuk hiányos, valamint a mezőgazdaságba való befektetési hajlandóság alacsony (Radu, 2018).

2.3. Foglalkoztatás a mezőgazdaságban Romániában

A mezőgazdasági foglalkoztatást számos tényező befolyásolhatja, amelyek hátrányosan hatnak úgy a foglalkoztatottakra, mint a munkaadóra. A szakirodalmak alapján fontos figyelembe venni a mezőgazdasági foglalkoztatást befolyásoló elemeket, amelyek az Unió tagállamaira tekintve a következők:

- *A technológia fejlődésének köszönhető munkaerő-megtakarítás*, melyről részletesebben olvashatunk Csugány (2018) tanulmányában, ahol külön kitér arra, minként befolyásolja a mezőgazdasági munkaerőpiacot a technológia fejlődése.
- *A makrogazdasági környezet változása*. Ritter (2018) tanulmánya szerint összefüggés állapítható meg a gazdasági növekedés és a mezőgazdaságban foglalkoztatottak, valamint más szektorokban lévő foglalkoztatási lehetőségek között. Ezt a megállapítását hosszabb távú kutatások alapján állította fel, és úgy véli, hogy problémát jelent a vidéki kisgazdaságok rejtett mezőgazdasági munkanélküliségben.
- *A gazdálkodás szerkezete*. Azokban a régiókban, ahol alacsony mezőgazdasági termelékenységgel rendelkeznek, jelentősebb munkaerő csökkenés következett be, mint azokban, ahol magasabb volt a termelékenység. (Ritter, 2018)
- *A gazdálkodók demográfiai jellemzői és végzettsége*. A végzettséggel rendelkező gazdák a gazdaság menedzselésének, és vezetésének javulását segítik elő, de a foglalkoztatás kilátásait is. Szakképesítés nélküli középkorú gazdák kilátásai másmilyenek, hiszen a pályázati és munkaadói lehetőségeik korlátozottak. *Ugyanakkor a képzett generáció kimaradása – különösen a családi gazdaság esetében, amikor az örökös nem folytatja a termelést – jelentősen hozzájárul a gazdasági munkaerő szerkezetének a változásához* (Ritter, 2018). A munkaerő alacsonyabb képzettsége és a romló korstruktúrája is hozzájárul számos kelet-európai tagállam szükséges szerkezetátalakítási folyamatának a hátráltatásához.
- *A vidéki munkaerőpiac alacsony színvonala*. A vidéki munkaerőpiaci részvétel jelentősen mérsékelt, mivel a munkabíró férfiak idősebbek, a nők pedig nem vállalnak mezőgazdasági munkát, valamint más munkalehetőségek hiányában sokan a munkakeresést is feladják (Ritter, 2018).

- *Agrártámogatások alakulása.* Bár az agrártámogatások elsősorban a termelékenységre és jövedelemre hatnak, egyidejűleg a munkaerő alakulására is hatással vannak.

Ezek alapján az agrárpolitika nem új munkahelyek teremtésére fókuszál, hanem a meglévő gazdaságok fenntartására.

Romániában az Unióhoz való 2007-es csatlakozást követően emelkedő tendencia mutatható ki a mezőgazdaság fejlődésében, mely részben köszönhető az Unió által biztosított támogatási alapoknak. A támogatások ösztönző hatásának tulajdonítható, hogy megnőtt a mezőgazdaságban foglalkoztatottak száma. Ha a 2020-as évet vizsgáljuk a COVID világjárvány jelentősen csökkentette a foglalkoztatottak számát, azonban az elmúlt két évben újra emelkedőben van a mezőgazdaságban foglalkoztatottak aránya.

A vidéken élők számára elsődleges megélhetési lehetőséget nyújt a mezőgazdaság, amely által fenntarthatóvá válik egy-egy közösség. Azokban az országokban, ahol a mezőgazdaság rohamos ütemű fejlődése korlátozottabban halad, mint Romániában is az emberek közel 60%-nak megélhetése közvetlenül a mezőgazdaságtól függ. Ebből adódóan a hátrányosabb helyzetű vidékeken manapság is nagyon sok embert foglalkoztatnak mezőgazdaságban (Nagy, 2021).

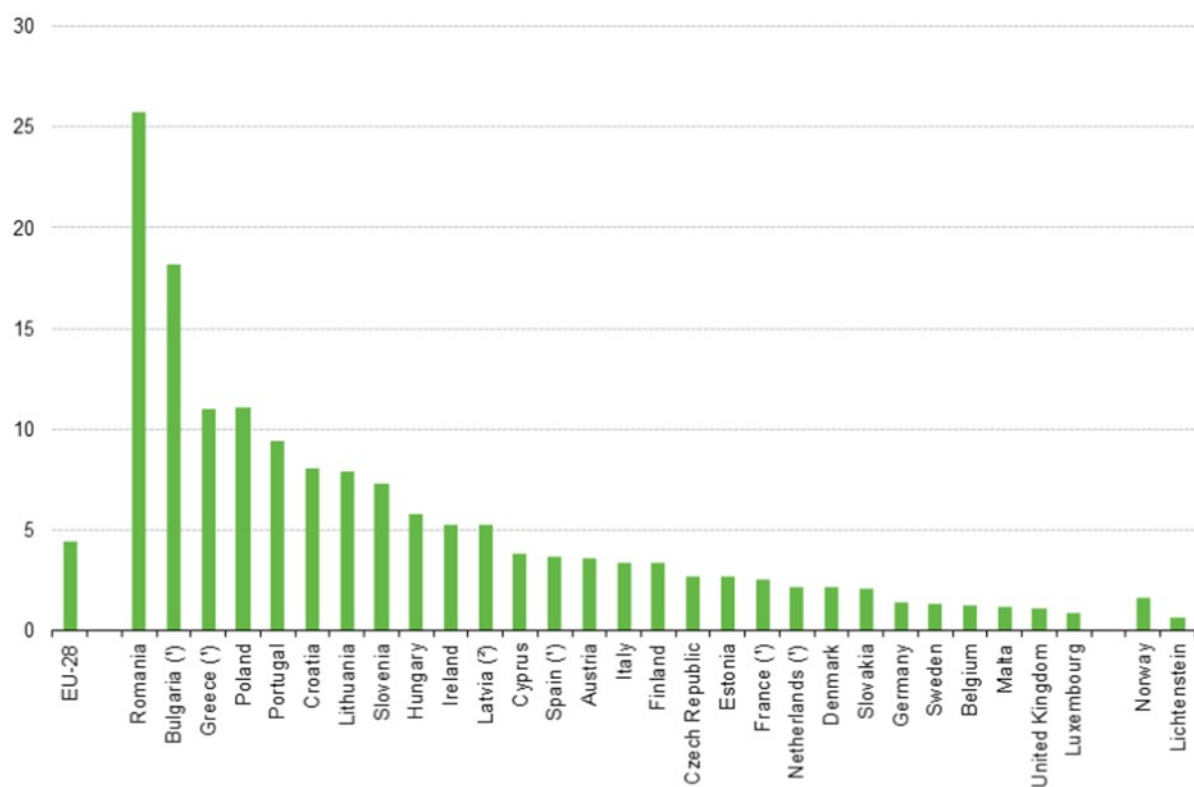
1. táblázat: A mezőgazdaságban dolgozók száma 2021-ben

Forrás: A Román Statisztikai Hivatal adatai alapján, saját szerkesztés

Munkaerőpiac mérlege 2021. január 1.				
Munkáltatói szektor		Nők	Férfiak	Összesen
1.	Mezőgazdasági ágazatok,	852 900	828 300	1 681 200
	amelyből hivatalos alkalmazott	30 600	98 400	129 000

Az 1. táblázat alapján kitűnik, hogy míg több, mint félmillió ember dolgozik mezőgazdaságban, addig annak csak negyede van hivatalosan bejelentve. Annak ellenére, hogy sok válság van körülöttünk, a mezőgazdaság növekedési potenciálja hazánkban meglepő módon továbbra is hatalmas.

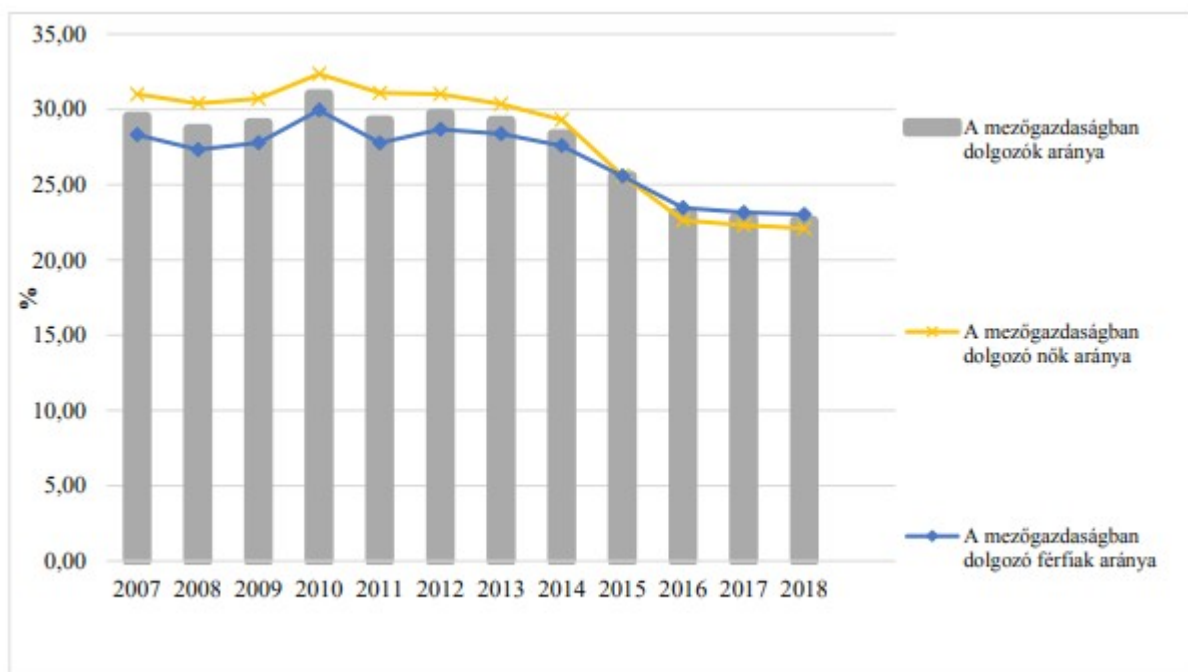
A 2015. évi Eurostat statisztikák szerint a romániai munkaerő 26%-a dolgozott a mezőgazdaságban, ami a mezőgazdaságban foglalkoztatottak legmagasabb százaléka az EU-ban (lásd az 1. ábrát). Ugyanakkor Románia azon országok közé tartozik, ahol a legmagasabb a 65 év feletti gazdálkodók aránya (44,3%) (Eurostat, 2017). Az Eurostat 2016-os adatai alapján a diplomások aránya a mezőgazdaságban dolgozó emberek körében a romániai 1,6 % és az Egyesült Királyság 25,5%-a között alakul. A gazdaságvezetők több mint felének az EU-ban kizárólag gyakorlati tapasztalata van, Romániában ez az arány meghaladja a 90%-ot.

1. ábra: A mezőgazdaságban dolgozók aránya az EU-ban

Forrás: Eurostat, 2017

Ha az elmúlt évek tendenciáit tekintjük, a mezőgazdaságban dolgozók aránya, mind a férfiak, mind a nők esetében csökkent, akár csak az előbb említett 2015. évi arányhoz képest (lásd a 2. ábrát).

2. ábra: A mezőgazdaságban dolgozók aránya Romániában a munkaképes korú lakosság arányában, illetve nemenkénti bontásban (2007-2018, %)

Forrás: Nagy, 2018

Megfigyelhető talán éppen ezért, hogy hazánkban már most is éles munkaerőhiány tapasztalható a mezőgazdaságban. Ahhoz, hogy gazdálkodóink jobban fel tudjanak készülni a munkaerőhiányra, szükséges a legjobb mezőgazdasági gyakorlatok megvalósítása, amelyek később szabványokká válnak a jövőben.

A mezőgazdaság jelenleg is emberi erőforrás igényével működik, azonban a munkaerő helyzete napról-napra kritikusabbá válik a fejlődő régiókban. Gyakorlatilag a gépiesített gazdaságokban a munkaerő szükségessége a felére csökkent. Mondhatni egy több funkcióval rendelkező gépezet akár 5 ember munkáját is képes teljesíteni (Fróna - Kőmíves, 2019).

Ugyanakkor szükséges a nemzeti jogszabályok módosítása, a külföldiek állandó és/vagy ideiglenes munkaként történő foglalkoztatásának növelése, valamint a jelenleg munkaviszonyban álló külföldi munkavállalók legalizálási eljárásának egyszerűsítése érdekében.

2.4. Szezonális munkalehetőségek a mezőgazdaságban

A hazai mezőgazdaságban való foglalkoztatás, de a mezőgazdasági idénymunkásság is fontos volt és napjainkban is nagy jelentőséggel bír, tekintve az ország mezőgazdasági helyzetére.

A néhány hónapig tartó mezőgazdasági idénymunkák esetében a gazdaságok munkaerő kereslete nagyszámú idénymunkást igényel. A külföldi idénymunka lehetőségei Magyarországon a kilencvenes évek elején indult be, majd a századforduló idejére csökkeni látszott. Mindezt lényegesen befolyásolta a külföldi tartózkodási engedély megszerzésének nehézsége is. Magyarország (2004) és Románia (2007) EU-hoz való csatlakozása újra elérhetővé tette a külföldi munkalehetőségek kínálatát, ám vendégmunkások jelentős része már nem a magyarországi munkalehetőségeket részesítette előnybe (Hamar, 2015).

Hamar tanulmánya szerint a román állampolgárú idénymunkások, akik munkavállalási engedéllyel rendelkeztek, kétszer nagyobb arányban léptek ki a munkaerő piacról, mint azok, akik nem szezonális munkát végeztek. Az idénymunkások számának csökkenéséhez hozzájárult a más országokban kialakult kedvezőbb feltétel, mely magasabb bérezéssel kecsegtette a munkavállalókat. A vendégmunkások eltűnése érzékenyen érintette a magyar mezőgazdasági munkáltatókat, hiszen az olcsó munkaerő a nagyüzemek számára jelentős költségcsökkentést biztosított.

Szezonális munkalehetőségnek Romániában is jelentős szerepe van; míg Magyarországon az idénymunkáról hoztak törvényt, addig Romániában a - napszámos munkáról. Magyarországon a 2012. évi. I. törvény szerint a munka *„idényjellegű, ha a munkaszervezéstől függetlenül az év valamely időszakához vagy időpontjához kötődik”* (Orbán – Szabados, 2017). A napszámos munka hétköznapi felvetésben az idénymunkához kapcsolódik, de az idénymunka az évszaknak megfelelő mezőgazdasági munkálatokhoz. Míg az idénymunkást a szezon végén fizetik, addig a napszámost a munka elvégeztével a nap végén (Orbán – Szabados, 2017).

2011-ben Romániában megszavazták a napszámos munka törvényét, mely biztonságot nyújt a napszámosoknak, jogukban áll egészségügyi biztosítást kötni, ez azonban nem terheli a munkaadót. A munkaadó csak jogi személyiség lehet, aki kötelezően bejegyzési naplót kell vezetessen, amely számon tartja a napszámosokat, illetve az elvégzett munka időtartamát és a fizetést. A napszámos a beírási naplóba az aláírásával bizonyítja, hogy megkapta a bérét. Amennyiben a munkaadó nem tartja be a törvény által előírtakat a munka feketemunkának minősül és büntetéssel jár. A napszámosok után be nem fizetett adó a munkaadót terheli, ugyanis nem engedélyezik számára, hogy a jövőben

napszámot alkalmazzon. A jogszabály előírásainak betartását, a napszámos foglalkoztatásának körülményeit a munkaügyi felügyelőség ellenőrzi, míg az adóbefizetést az adó- és pénzügyi hivatal. A napszámos munka időtartama legkevesebb napi 8 óra, nem haladhatja meg 12 órát, illetve a 6 órát a kiskorúak esetében, és nem lehet több mint évi 90 nap. A napszámostörvény előírja, mely munkaterületekre vonatkozik: mezőgazdaság, vadászat, halászat, méhészet, erdőgazdaság, állattenyésztés, kulturális tevékenységek, árukezelés, karbantartó és takarító tevékenységek (Internet1).

2.5. Mezőgazdaság, mint vállalkozási forma

A mezőgazdaságot és a mezőgazdasághoz kapcsolódó kereskedelmi tevékenységeket magába foglaló üzleti ágazat az agrárgazdaság. Az agrárgazdaság alatt érhetjük az összes olyan tevékenységet, amely a termékek előállításától a termék piacra juttatásáig szükséges, nevezetesen a termelést, a feldolgozást és a forgalmazást. Az agrárgazdaság a nemzeti gazdaság fontos eleme, hiszen a termőföldeken megtermelt termények jelentős része exportálható (Fertő-Mizik, 2016).

A mezőgazdasági vállalkozások jelentősen hozzájárulnak a hazai gazdaság növekedéséhez, ezért a gazdaságok megőrzése és fenntartása szükségszerű.

A mezőgazdasági vállalkozások esetében a termelési szerkezet kialakításakor szükséges figyelembe venni a szezonmunkák befolyásoló hatását. A mezőgazdasági munkálatok ugyanis nagymértékben függenek a biológiai folyamatoktól, hiszen gyakorlatilag a termények megtermesztése is biológiai természetű. Vannak úgynevezett idényszerű termelési növekedések a termékkibocsátás függvényében. Az erőforrások felhasználása, a munkaerő-igény, a gépek, termőföld, épületek használata, szezonálisan ingadozik. A pénzügyi erőforrások megteremtése és ésszerű felhasználása, valamint a beruházások megtérülése szintén lehet idényszerűen ingadozó. A szezonális mértéke eltérő: az állattenyésztésben kisebb, míg a növénytermesztésben nagyobb. Az állatgazdaságok folyamatos termelést biztosítanak, működésüket nem befolyásolja a szezon. A növénytermesztés esetében a kampányidőszakokban fellépő munkaerő hiánya erősen befolyásolja a gazdaságot. Ugyanakkor vannak olyan meglehetősen termelői egységek, amelyekben egész évben működik a termelés. Az idényszerűségekre nem kell csak negatív hatásként tekinteni, hiszen az elsődleges értékesítéskor pont az idényszerűség miatt lehet magasabb árat kérni a terményekért. Ennek

következtében a vállalkozások egyik fő törekvése, hogy különböző üzemágakat társítsanak, ezáltal folyamatos kapacitásnövekedés és termelés érhető el (Internet2).

2.6. Mezőgazdaságot támogató programok

A vidékfejlesztés közpolitikai jelentősége növekvő tendenciát mutat. A vidékfejlesztés egy igen komplex folyamat, mely során szem előtt kell tartani a vidéki gazdaságot, a környezetet, a mezőgazdaságot és a fenntarthatóságot. Goda et al. (2022) tanulmányukban rámutattak arra, hogy a hagyományos vidéki mezőgazdaság visszaszorulóban van, miközben az elvárás az volna, hogy a vidéki lakosságot helyben tartsák.

A vidéki lakosság életminőségének javítása a Közös Agrárpolitika (KAP) elsődleges célja. A vidék felzárkóztatása az Európai Bizottság hosszútávú szakpolitikája, melyben 2040-ig egy válságoknak ellenálló és virágzó vidéki területek és közösségek felé vezető jövőképet fogalmazott meg. (Goda et. al., 2022).

Romániában jelenleg három fontosabb mezőgazdaságot támogató program működik a SAPARD, LEADER és az A.P.I.A.- MIKÜ. Mindhárom támogatási programot az Európai Unió hozta létre a csatlakozni kívánó tagállamok számára, a mezőgazdaság és a vidékfejlesztés támogatására.

A SAPARD (Special Accession Programme for Agriculture and Rural Deveelopment) program célja segítséget nyújtani a csatlakozó országoknak az Európai Mezőgazdasági Orientációs és Garancia Alapból származó finanszírozási lehetőségek révén az agrárstruktúra és a vidékfejlesztés tekintetében. Továbbá hozzájárulni egy fenntartható és versenyképes agrárgazdaság kialakításához, valamint a vidék életképességének növeléséhez. A program hozzájárul a mezőgazdaságból származó káros környezeti hatások csökkentéséhez, segít a munkahelymegtartásban és a munkahely teremtésében. A SAPARD program finanszírozására kérelmet nyújthat be minden jogi vagy magán személyiség, aki mezőgazdasági vállalkozással rendelkezik, vagy legalább 50%-ban mezőgazdasági tevékenységből működik. A támogatások igénybevételéhez minden vállalkozásnak a beruházás összes elismerhető költségének legalább 25%-os önrészt kell biztosítania, kivételt képeznek az agrár-környezetvédelmet és tájfenntartást szolgáló intézkedések, mivel ezek nem beruházás jellegűek (Internet3).

Az APIA - MIKÜ (Mezőgazdasági Intervenciók és Kifizetési Ügynökség – Agentia de Plati si Interventie pentru Agricultura) a Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Minisztérium fennhatósága alatt működik, mely mezőgazdasági területalapú támogatásokra és vidékfejlesztésre lett létrehozva. Az intézmény felépítése országos szinten a következő: 42 megyei központ, 459 városi kirendeltség. A saját vizsgálatához kapcsolódó Erdővidék számára a baróti székhelyű központ biztosít hozzáférést és segítséget a kérelmek benyújtásában. A támogatásra kérelmet nyújthat be minden gazda, aki legalább 50 ár földterülettel rendelkezik. A támogatásokat közvetlen kifizetések formájában folyósítják, amelyeket az Integrált Igazgatási és Ellenőrzési Rendszer (IACS) kezel (Internet4).

A LEADER (Liaison Entre Action pour le Developpement de l'Economie Rurale – Községi Kezdeményezés a vidéki gazdaság fejlesztéséért) gazdasági, társadalmi és környezeti kérdések helyi megoldásával segíti a fenntartható fejlődést Európa vidéki területein. A LEADER program hét alappillérré támaszkodik, amelyek a következők:

- Területalapú fejlesztés: a kisebb gazdasági és társadalmi szempontból összetartó térségeket tarja a vidékfejlesztés célterületének.
- Alulról építkező megközelítés: a programban szereplő helyiek részt vesznek a stratégiáról való döntésben.
- Háromoldalú partnerség: az úgynevezett helyi akciócsoport a vállalkozói-, civil-, és közsféra együttes működése.
- Innováció: minél szélesebb körbe bevezetni egy új terméket, egy új szervezetet vagy egy új stratégiát.
- Integrált ágazatközi megközelítés: nem egy ágazat fejlesztése, hanem több ágazatra való kiterjedés és ezek együttes kezelése.
- Hálózati működés: magába foglalja az eredmények megosztását más érintett akciócsoportokkal, mert kapcsolatot teremt emberek és projektek között.
- Kooperáció: feltételez egy helyi akciócsoportot, amely közös projektet vállal fel egy másik LEADER programban résztvevő csoporttal (Internet5).

2.7. Biogazdálkodás jelene és jövője

A mezőgazdaság fejlesztése és korszerűsítése természetes és szükséges folyamat, amely biztosítja az egészséges, jól táplált lakosság éelmét. Elképzelhetetlen az életminőség emelése, ha a mezőgazdaságot nem ösztönzik a lehető legtöbb és jobb minőségű termelésre.

A 21. század fogyasztói körébe központi szerepet játszik a környezettudatosság és fenntarthatóság elve. Manapság szinte mindenki találkozott már a „bio” vagy „öko” termékekkel, melyek előállításuk során semmilyen szintetikus anyaggal nem kerültek érintkezésbe. A tiszta összetevők utáni kereslet megnövekedésével az iparszerű mezőgazdaság káros következményeit szorítják vissza, mely jelentősen hozzájárul az egészséges életmód kialakításához (Szabó, 2018).

Roszík Péter, a Biokontroll Hungaria Nonprofit Kft. ügyvezetője a következőképpen határozta meg a biogazdálkodást (2012): *„olyan gazdálkodási mód, amely az ősektől átvett ismeretek és a modern kor kockázatát nem hordozó vívmányait ötvözi annak érdekében, hogy az embereket ellássa egészséges, biztonságos élelmiszerrel, és közben a környezetet úgy használja, hogy ezzel a következő generációk életfeltételeit nem korlátozza.”*

2018-ban megjelent egy a biogazdálkodásról szóló kiadvány a „The World of Organic Agriculture”, mely szerint:

- Világviszonylatban 57,8 millió hektár mezőgazdasági területből 1,2%-án folytatnak biogazdálkodást.
- 2000-ben készült tanulmányhoz viszonyítva az ökoterek nagysága közel 5,5-szeresére növekedett
- A fő fogyasztói piacokat Európa, USA, Kína és Japán adja.

A tanulmány továbbá azt is tárgyalta, hogy az ökogazdálkodás nem újszerű jelenség, hiszen az emberiség történelmével szinte egyidős, és a környezeti ökoszisztémákhoz illeszkedik, ami a vegyszermentes termelésre vezethető vissza (Willer - Lernoud, 2018).

Az Ökológiai Mezőgazdasági Kutatóintézet (ÖMKi) 50 érvet állított fel a biogazdálkodás mellett, amelyből néhány kerül felsorolásra:

- a biogazdálkodás géntechnikamentes
- a bioállatoknak jobban megy a soruk
- a biogazdálkodás védi a madarakat
- kedvez a biológiai sokféleségnek

- óvja a talajvizet és felszíni vizeket
- mérsékli a klímaváltozást
- védi a fogyasztók és termelők egészségét is
- termékei GMO mentesek

Az ökotermelés szerepet játszik a vidéken élő emberek életében, nagymértékben függ a vidék eltartóképessége, a népesség megmaradása és vonzerejének növelése, tehát összetettebb megközelítésben társadalmi és gazdasági hatással bír (Sarudi, 2002).

Az EU Közös Agrárpolitikájában a vidékfejlesztési támogatás alappilléreként az ökogazdálkodást helyezték el. Ennek kapcsán jelent meg az Európai Bizottság és Tanács 2018/848 (2018. május 30.) rendelete az ökológiai termelésről és az ökológiai termékek jelöléséről, amely az ágazat új szabályozásáról szól és 2021 januárjától lépett érvénybe (Szabó, 2018).

Továbbá érdemes kitérni a biotermelés szempontjából az élőkommunka-ráfordítására, mely meghaladja a hagyományos technológián alapuló termesztését, ebből adódóan 30-40%-kal nagyobb támogatást lehet igényelni (Berta - Kárpáti, 2003).

3. Anyag és módszer

3.1. Munkamódszer

Kutatásomban szekunder forrásként nemzetközi és hazai kiadványok, tudományos közlemények, szakkönyvek, az Eurostat és a FAOSTAT, valamint a Román Statisztikai Hivatal adatainak használatával vizsgáltam a mezőgazdaság szerepét a foglalkoztatásban. Kutatásomban a mezőgazdaságban zajló változásokat vizsgáltam az elmúlt 20 évben.

A témához kapcsolódóan primer kutatást is végeztem. Félig strukturált interjúkat készítettem saját vizsgálati célterületemen élő és a mezőgazdaságban dolgozó, a mezőgazdasággal foglalkozó emberekkel.

Az első interjú alanyom Egyed Béla (70 éves) gépészmérnök volt, aki a SC. AGROMECSA egykori igazgatójaként számos hasznos információval látott el. Az interjúra 2022 tavaszán került sor. Olyan kérdésekre kerestem a választ, mint: Milyen volt a mezőgazdaság a '90-es években? Mi változott a rendszerváltás után? Mekkora földterületeket műveltek meg? Hány ember dolgozott ennél a mezőgazdasági cégnél?

Második alanyom Józsa Szidónia (43 éves) mezőgazdasági ügyintéző, az APIA munkatársa volt. Az interjúra 2022 őszén került sor. Olyan kérdésekre kerestem a választ, mint: hány gazda él a lehetőséggel és teszi le kérelmét a földalapú támogatásra? Változott-e az igénylés az elmúlt 10 évben?

A legtöbb jó példára Bodos településen találtam, három gazdaságot kerestem fel 2022 nyarán és a tulajdonosokkal készítettem félig strukturált interjút. Józsa Ede (76 éves) és Gáspár Etelka (82 éves) biogazdálkodók. Őket arról kérdeztem miként és hogyan tudják fenntartani helyi gazdaságukat, a családon kívül tudnak alkalmazni munkásokat, illetve milyen fajta növénytermesztést tudnak megvalósítani? Bitai Pál szintén bodosi lakos állattartással és tejtermeléssel foglalkozik, aki a tej nagy részét Baróton értékesíti.

Cséki Péter (33 éves) Bibarcfalvi lakos, mezőgazdász és egyben a helyi közbirtokosság elnöke. A szomszédos Bodos faluban lakó Dávid Zoltán (30 éves) szintén a mezőgazdaságban dolgozik. A két fiatal gazda együttműködése példaértékű a vidéken, hisz kevés 30-as éveiben járó fiatal indít saját vállalkozást mezőgazdaságban.

Mindemellett saját vállalkozásunk működése és tapasztalataim révén is vizsgáltam a mezőgazdaság szerepét térségünk életében.

3.2. Kutatási terület bemutatása

„ERDŐVIDÉK, hatalmába kerít a nép zenéje, a Rika erdő susogása, a Kormos, a Vargyas és a Barót vizének csobogása. Ott van ez a táj, ahol ez a három víz az Oltnak adja magát a Keleti Kárpátok belső kanyarulatában. Egy kárpátközi kis medencének és az azt övező „körültájnak”-nak adta ezt a nevet, az ide egykoron letelepedett székely – magyarság. Nem most volt ez, réges-régen, amikor még az ezüstösen csillogó vizekig hajoltak le a medencét övező hegyek végeláthatatlan erdősegei, -innen a táj neve.”- Orbán Balázs

Északon a Dél-Hargita, a napkeleten a Baróti hegység, napnyugaton a Persányi hegység övezi körül. Ez utóbbi más néven a Rika hegység, egyetlen hegye a magyar Kárpátoknak, amely a nagy hun király, Attila feleségének, a legendás Réka királynőnek a nevét viseli.

Erdővidék Kovászna megye északnyugati részén terül el, Kovászna megyét közvetlenül a szomszédos Brassó és Hargita megyéktől elválasztó határvonal mentén. A 46°4'30"északi szélességi kör, valamint a 25°36' keleti hosszúsági kör metszéspontjánál található a baróti medence közepén.

Határai: A település határait szintén a baróti medencébe található községek határai képezik: északon Bardóc község, észak-nyugaton Vargyas község, keleten Bacon község. Barót várost nyugaton a Persányi hegység, délen pedig a Baróti hegység határolja. (Váradi – Lőwey, 2002)

Erdővidék központja Barót. A települést az 1968-as közigazgatási átszervezés alkalmával városi rangra emelték, hozzácsatolva 5 települést: Felsőrákos, Köpec, Miklósvár, Bibarcfalva és Bodos falvakat. Ez a természeti szépségekben bővelkedő és gyógyhatású ásványvizekben gazdag terület a Keleti Kárpátok legdélibb, Kárpátközi medencéjének, a Barcasági medencének az északi nyúlványa.

Déli meghosszabbítással Nagyajta – Bölön vidékéig nevezi a nép Erdővidéknek ezt a tájat. Az Olt – folyosó túlsó, nyugati pereme, természetföldrajzi és tájképi szempontból kiegészíti ezt a vidéket. Így a földrajzi értelemben vett Baróti medence és a hozzátartozó Olt-völgy szakasz szerves részének tekinthető. Ágostonfalva földrajzi helyzete, Ürmös és Apáca vidékének Erdővidékkel sok esetben közös etnikai (népviselet, néptánc) és nyelvjárási („ö-ző” székely nyelvjárás) sajátosságai is erről tanúskodnak.

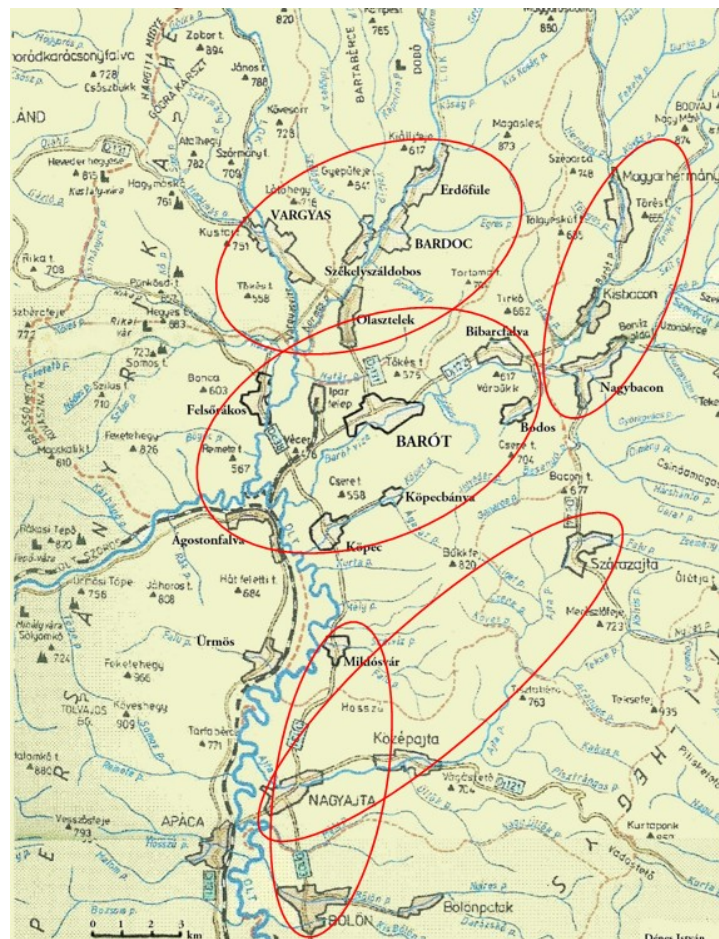
Erdővidéket derékba szelik – Barót érintésével – Brassót Székelyudvarhellyel és Barótot Sepsiszentgyörggyel összekötő közlekedési útvonalak. Ezek mentén Brassó 58, Sepsiszentgyörgy és Udvarhely 48 km-re vannak Baróttól, a medence ipari és művelődési központjától.

A legközelebbi vasútállomások: Ágostonfalva (Augustin) 6 km-re Baróttól, a Brassó- Kolozsvári 300-as, valamint Málnásfürdő (Malnaș Băi) 25 km-re a 400-as fővonal mentén.

Erdővidék főbb települései:

- Felvidék – a hajdani Bardóc fiúszék területeinek falvai: Vargyas, Olasztelek, Székelyszáldobos, Bardóc, Erdőfüle.
- Barót környéke – a központi település, Barót városa és a közigazgatásilag hozzátartozó települések: Bibarcfalva, Bodos, Köpec, Felsőrákos.
- Bacon víze-völgye – a gazdag borvízforrások, fürdők falvai: Nagybacon, Kisbacon, Magyarhermány, Uzonkafürdő.
- Ajta-patak völgye: Szárazajta, Zalánpatak, Középajta, Nagyajta.
- Az Oltvölgy – az Olt jobb oldali települései: Miklósvár, Bölön

A következő térképen részletesen tanulmányozhatjuk Erdővidék településeinek elhelyezkedését a medencében.

3.ábra: Erdővidék települései

Forrás: Dénes (2002)

3.3. Erdővidék jellemzői

3.3.1. Erdővidék természeti adottságai

Erdővidék területe a Brassó megyébe átnyúló résszel együtt kb. 600 km² tesz ki. A Baróti medence 468-508 m tszf magasságban helyezkedik el, domborzatát a Baróti-hegység északi része és az Olt völgye uralja. A medence nyugati részén a Persányi-hegység és a Rika-hegység, északkeleten pedig a Dél-Hargita fekszik. A Dél-Hargita adja Erdővidék legmagasabb pontját az 1558 m magas Kakukk-hegyet. A Fekete-hegy (826 m) lábánál, az Olt-szorosban található Kovászna megye legalacsonyabb pontja (468 m). Erdővidék legnagyobb folyóvizei az Olt, a Kormos-patak, a Barót-patak és a Vargyas-patak. Egész Erdővidék az Olt vízgyűjtő területéhez tartozik.

Vargyastól 7 km-re északra fekszik a Vargyas-szoros, mely fölé az Alsó-mál (935 m) magasodik. A hatalmas sziklával és barlangokkal teli szurdokvölgyet a Dél-Hargitából eredő Vargyas patak 3 km hosszan szeli át. A szurdokvölgy Székelyföld egyik legnagyobb karsztvidéke.

A Dél-Hargita és a Baróti-hegység találkozásánál helyezkedik el a Nagy-Murgó (1016 m), melynek északi oldalában található a borvízforrásairól ismert üdülőtelep, Uzonkafürdő. A Keleti-Kárpátok vulkáni vonulatának a legdélibb hegycsúcsa.

Erdővidék földjén minden földtörténeti korszak képződményeit megtaláljuk. Változatos forma- és színgazdagság jellemzi a vulkanikus, üledékes és átalakult eredetű kőzetek és ásványok világát. Ezzel a sokrétű és bonyolult földtani felépítéssel kapcsolatosak a vidék, értékesíthető ásványi kincsei is, mint a vasérc, szén, kovaföld (diatomit), mészkő és a különböző fajtájú épületkövek, opál, szerpentin és az azbeszt. Az utóvulkáni tevékenységeknek köszönhetően a vidék számos ásványvízforrással rendelkezik, melyeknek vegyi összetétele nagyon változatos és gyógyhatásuk is különbözik (Kisgyörgy, 1973).

Erdővidék éghajlatát az 508 méter tengerszint feletti magasságban Barót határában létesített meteorológiai állomás adatai alapján lehet jellemezni.

1960-tól feljegyzett adatok alapján a sokévi átlaghőmérséklet 7,7°C, július hónap átlaghőmérséklete 18,3°C, januáré pedig -4°C. Így az évi hőmérsékletingadozás 22,3°C. A legalacsonyabb hőmérsékleteket 1963. január 18.-án és 23.-án mérték, -31°C-ot, valamint 1985.

január 14.-én, amikor $-30,9^{\circ}\text{C}$ -ig süllyedt a hőmérő higanyszála. A legmagasabb hőmérsékleteket 1985. július 31.-én és 2007. július 24.-én mérték. Az értékek $+36,8^{\circ}\text{C}$ és $+36,3^{\circ}\text{C}$ voltak.

A csapadékmennyiségre vonatkozó adatokat szintén 1960-tól rögzítették. Az 50 éves mérések sokévi átlaga 611,6 mm. A legcsapadékosabb év 1972 volt, 1225,4 mm csapadékkal, a legszárazabb pedig 1967, amikor 471,3 mm csapadék esett. A baróti meteorológiai állomás adataiból az tűnik ki, hogy a csapadékjárás nem tipikus egy mérsékelt átmeneti éghajlatnak, ahol a legkevesebb csapadék februárban és szeptemberben esik, a legtöbb pedig júniusban és novemberben. A legcsapadékosabb hónapok a nyári hónapok: június 86,5 mm, július 83 mm és augusztus 77,3 mm sokévi átlag csapadékmennyiségekkel. A legszárazabb hónapok január 25 mm, február 24,7 mm és március 23,5 mm sokévi átlag csapadékmennyiséggel. Ez a csapadékjárás a mérsékelt szárazföldi éghajlatra jellemző.

A szelek nyugatról, északról és délnyugatról fújnak, ritkábban keletről. Medencei környezetről lévén szó, a szél sebessége alacsony és ritkán fúj. A medence éghajlatára a szélcsend jellemző.

A baróti medence éghajlatának jellemzéséből nem maradhat ki a stabil időjárást eredményező hőmérsékleti inverzió, meg a viszonylag magas számú ködös reggel – ez utóbbi meghaladja a 100-at a 365 napból.

Összegezve, a hőmérsékleti értékek szerint Barót éghajlata mérsékelt átmeneti, az óceáni jellegről a szárazföldre, a csapadékjárás szerint pedig inkább mérsékelt szárazföldi, mint óceáni. Az éghajlat medence jellegét az egész évben jelen levő hőmérsékleti inverzió és a magas számú ködös reggelek bizonyítják. (A Baróti meteorológiai állomás adatai alapján)

Az erdővidéki medencére jellemző éghajlatának köszönhetően megőrizte egyedülálló élővilágát. Számos növény- és állatfajjal találkozhatunk, melyeknek előfordulásuk és fennmaradásuk a völgy zártságának köszönhető. Az itt meghonosodó fajok az évmilliók alatt a természet viszontagságait kiállva maradtak fent napjainkig.

Növények jellegzetes csoportosulásai között szerepel a gyógynövényként is ismert apróbojtorján (*Agrimonia eupatoria*), mezei cickafark (*Achillea collina*), fodormenta (*Mentha crispa*),

melyek nemcsak a jószágok táplálkozásánál játszanak szerepet, hanem begyűjtésük is igen gyakori a vidéken.

A cserjék közé tartozó mogyoró (*Corylus avellana*), fekete bodza (*Sambucus nigra*), közönséges boróka (*Juniperus communis*) és fekete áfonya (*Vaccinium myrtillus*) is nagy jelentőséggel bírnak a táplálkozást illetően, hiszen a helyi családok saját használatra gyűjtik be.

Az állatvilág ritkaszámban lévő fajai is képviseltetik magukat, többek között jelen van, a kárpáti hiúz (*Lynx lynx carpathica*), az egerészölyv (*Buteo buteo*) és a siketfajd (*Tetrao urogallus*). Ez utóbbi a képünkön is megfigyelhető.

3.3.2. Demográfiai és gazdasági jellemzői

Erdővidék központja Barót város, amely összesen 7730 lakossal rendelkezik a hozzácsatolt településekkel (Barót, Felsőrákos, Köpec, Miklósvár, Bodos). A legutóbbi 2022-es népszámlálási adatok alapján a következőképpen oszlott meg a települések lakossága:

- Bardoc (4923 fő),
- Bölön (3181 fő),
- Nagyajta (1626 fő),
- Nagybacon (4588 fő),
- Vargyas (1472 fő)

Erdővidék gazdaságának nagy részét a kiskereskedők, vállalkozók és azok szolgáltatásai teszik ki. A vidék nem mondható szegénynek bár napjaikban a munkahelyek hiánya miatt nehézkes a megélhetés.

Erdővidéken egyetlen városi ranggal rendelkező település van, Barót. A városban 1960-tól működött a felsőrákosi-, bodosi és a vargyasi külszíni szénfejtés, mely Erdővidék településein élők számára jelentette a megélhetését, hiszen a férfiak többsége a bányába járt dolgozni, jó fizetés ellenében. A bányavállalatnak (SC.MINEI-CAPENI SA) közel 2000 munkása volt. A fizetések a munkához viszonyítva kiválóak voltak, a feleségeknek még dolgozniuk sem kellett eljárniuk. A szénbányászat mellett 1971-től országos szinten egységesen működő állami Mezőgépállomások nagyteljesítményű munkát végeztek.

Jelenleg Erdővidéken három nagyobb vállalkozás működik, amely megélhetést biztosít a helyiek számára, de ezeken kívül 328 kisebb vállalkozás is életképes, amelyek hozzájárulnak

Erdővidék gazdaságához (Internet6). Baróton találjuk a SC.RGT.SA. készruha gyárat, amely közel 170 személy alkalmazásával működik. A cég nem helyi tulajdonos birtokában van, de a nők körében elsődleges pénzforrás lehetőségét tárja fel. A kevesebb végzettséggel rendelkező férfiak számára a SC.Ex-For.SRL fafeldolgozó cég biztosít munkahelyet, ahol 250 személy dolgozik. A Bibarcfalvi ásványvíz feldolgozó üzem a SC.BIBCO.SA. a gépesítések miatt ma már csak 50 fővel végzi a palackozást.

4. Saját vizsgálat

4.1. A mezőgazdaság helyzete Erdővidéken a rendszerváltás előtt és napjainkban

Saját vizsgálatom részeként elsőként Egyed Béla (70 éves) mezőgépezsmérnökkel készített interjú eredményeit mutatom be, aki az 1971-től országos szinten egységesen működő állami Mezőgéppálmások SC.AGROMEC SRL) erdővidéki egységének igazgatója volt. Őt arról kérdeztem, mivel foglalkozott a vállalat, hogyan működött a rendszerváltásig? „*A vállalat kiterjedt egész Erdővidékre, összesen 11 szekció volt, közel 300 alkalmazott, többségük férfi. A munkások között volt traktorista, kombájnvezető, gépészek, akik januártól egész decemberi szolgálták a vállalatot. Nyáron közel 13000 hektár szántót műveltünk meg, ősszel, tavasszal szántottuk, nyáron arattunk. Ekkor sokkal könnyebb volt a földek megművelése, mint napjainkban, hiszen a kollektivizálás miatt a földterületek egyben voltak, így egységesen használdták. Napjainkban már nadrágszój vékonyak és sokkal költségesebb a megmunkálása.*” Az igazgató továbbá hozzáfűzte, hogy egész nyáron és télen volt munkájuk, mert a mezei munka mellett gépjárató műhelyek is működtek, így a téli időszakban is volt, amiből fizetést adniuk.

Tárgyaljuk azt a kérdést, mi változott a rendszerváltás után a kollektívek bezárásával? A rendszerváltás az ő életükbe is változást hozott. A földterületek visszaszolgáltatása következtében fokozatosan csökkent a megrendelők száma, majd 1998-ban egy magántulajdonú cég vásárolta fel a vállalatot, és az alkalmazottakat egyik-napról a másikra elbocsátották.

A második nagy munkanélküliségi hullám a szénbányászat megszüntetése után következett be 2000 elején. A szén minősége már nem érte el azt a fűtési értéket, ami megfelelő lett volna, ezért a felvásárlása is egyre jobban megfogyatkozott.

Ez az eluralkodó munkanélküliségi helyzet arra kényszerítette a helyieket, hogy vagy nagyobb városba mentek dolgozni vagy pedig a falusiak visszatértek a hagyományos gazdálkodáshoz. Erdővidék lakosságának több mint 60%-a tért vissza a mezőgazdasági munkálatokhoz és indított vállalkozást akár családjával és/vagy falustársával társulva.

Napjainkban is a vidék lakóinak többsége állattartással foglalkozik, akik hagyományos módon gazdálkodnak, mely életforma sokak számára az egyedüli megélhetési formát jelenti. Viszont ez a megélhetési forma, amelynek köszönhetően a vidék mai napig is önfenntartó képességgel rendelkezik

Mivel a bányavállalat alkalmazottai többségében a falvakból jártak be dolgozni, így azok a vállalat megszűnésével végkielégítést kapván azt a helyi mezőgazdaságba, saját gazdaságba fektették, munkagépeket, állatállományokat vásároltak.

2007-ben az Európai Unióhoz való csatlakozással új kapuk nyíltak meg a gazdák számára. Minden földtulajdonos, aki legalább 30 ár földterülettel rendelkezik, Uniós földalapú támogatásban részesül, így a vidéken közel 4300 gazda tette le kérését a baróti kirendeltségű Mezőgazdasági Kifizetési és Közbeszerzési Ügynökségnél (A.P.I.A.- Agenția de Plați și Intervenție de Agricultură). A hektáronkénti 150 euró részben motiváló is az itteniek számára, ennek érdekében minden évben egyre több gazda igényli a támogatást, mely azt is jelenti egyben, hogy egyre nagyobb mértékben térnek vissza a helyiek a gazdálkodáshoz. A vidék jelentős része természetvédelmi védettséget élvez, így külön támogatási rendszer van az ökológia területek védettségére.

Az Uniós támogatások ebben még nem merülnek ki. Számos pályázati lehetőség áll a gazdák rendelkezésére. Legújabbán a fiatal gazdák számára támogatási lehetőség nyílt a LEADER program keretén belül. Ez a támogatás segíti a 30 év alatti gazdák saját gazdaságának beindítását, persze az Uniós normáknak megfelelően.

Számos ökológia-alapú gazdasági fejlesztési programot fejlesztettek ki a vidéken élők számára a fenntarthatóság érdekében, amelyek a kézműves mesterségeket, a falusi turizmust, a vidék szellemi és tárgyi örökségének megőrzését teszik lehetővé. Ezeket a SAPS és SAPARD fejlesztési program által valósítják meg.

4.2. Mezőgazdasági foglalkoztatás Erdővidéken

Az előzőekben is említettem Erdővidéken több száz gazda teszi le kérelmét a Mezőgazdasági Kifizetési és Közbeszerzési Ügynökséghez, többségük több, mint 10 hektár feletti területen dolgozik, de akadnak akár 100 hektáros nagygazdák is. Nagyobb gazdaságok mezőgazdaságban dolgozókat foglalkoztatnak teljes munkaszerződéssel és napszámos szerződéssel. Jelenleg a vidék 60%-a mezőgazdaságból él. Legtöbbjük gyakorlatilag a saját megélhetése miatt végzi ezt a munkát, de vannak olyanok, akik megörökölték a családi vállalkozást és azért folytatják tovább. A mezőgazdasági vállalkozók legkevesebb 2-3 embert foglalkoztatnak teljes munkaszerződéssel, akik leginkább az állatállomány ellátásáért és az istállók tisztántartásáért felelnek. Gyakorlatilag a mezőgazdasági gépekkel való munkát a gazda végzi.

Szezonális munkák idején akár 10-15 embert is napszámos szerződéssel alkalmaznak, akik a krumpliföldön, szénacsinalásnál, kapálásnál segítkeznek. Családi vállalkozásunknál nyári szezonmunkára 3-4 napszámost szoktunk alkalmazni, akik napi bérért dolgoznak.

Az uniós támogatásoknak köszönhetően kiválóan működik a helyi termékek piaca is. Erdővidék településein sokan biogazdálkodásba fogtak, majd a helyi piacon értékesítik termékeiket. A közigazgatásilag Baróthoz tartozó Bodosban két biogazdaságot működtetőt látogattam meg.

Először Józsa Ede (76 éves) portájára látogattam el, ahol a beszélgetés során kiderült, hogy már 20 éve foglalkoznak biogazdálkodással, tőle érdeklődtem, hogy miben áll az általuk vezetett biogazdaság? *„Kimondottan olyan zöldségek termesztésével foglalkozunk, amelyeket a vidéken nagymértékben fogyasztanak, ilyen a krumpli, uborka, káposzta, paradicsom, paprika. A zöldségeket kora tavasszal kezdjük termesztani, természetes rovarölő szert használunk, teljesen vegyszermentesen dolgozunk, mert számunkra fontos, hogy a vásárlók kiváló terméket kapjanak, és elégedettek legyenek.”* Józsa úr elmondása szerint sokszor volt nehéz évük, amikor a termés nem a legmegfelelőbb volt, hiszen gondos odafigyelést és több munkát igényel ez a fajta gazdálkodás, de sokszor az időjárás is okozta bosszújukat. Sajnos a családi vállalkozást nincs, aki átvegye. A család fiatalabb tagjai nem a faluban élnek, ezért, amíg az erejük engedi, végzik a munkájukat, aztán több mint bizonyos megszűnik a családi vállalkozásuk.

A második porta az Erdővidéken található legnagyobb, közel 40 éve működő Gáspár kertészet volt. A tulajdonossal a 82 éves Gáspár Etelka, nyugalmazott tanítónővel beszélgettem. Etelka néni elmondta, hogy néhai férje Gáspár Jenő indította a kertészetet 1976-ban, amit később fia Ifj. Gáspár Jenő vette át. Eleinte saját szükségletre termesztették a zöldséget, de igen hamar nagy híre ment a faluban és a környéken az egészséges terményeknek, így sokan felvásárolták tőlünk. Napjainkban is 57 áron dolgoznak, nagy részét fólia alatt, ahol több ezer palántát ültetnek, majd adják el a helyieknek.

A vidéken egészen jól működik a házi tej piaca is. Bitai Pál (57 éves), állategészségügyi asszistens, szintén bodosi lakos a városban kialakított „plétehén” néven emlegetett hűtőrendszert állított fel, mely 45 liter tej befogadására képes és állandó 4-6 °C hőmérsékleten tartja a tejet. Ezt a hűtőt szabadtéren mindenki a nap bármely órájában használhatja, hiszen reggel és este friss tejjel látják el. Működése egyszerű, aprópénzzel vagy zsetonnal vásárolható meg a tej. Bitai gazda a saját gazdaságából származó tejet értékesíti ily módon. A tejnek ez a fajta eladási formája jövedelmezőbb, mint a csarnokok által fizetett tejár értéke.

A vidék hátránya, hogy elzártnak vagyunk a forgalmas nagyobb városoktól, ezért az infrastruktúra sem ideális. Ez részben azért hátrány, mert elkerülnek a külföldi befektetők és nem

teremtődnek új munkahelyek, de előny is részben, hiszen saját kézben maradnak földjeink. A helyi adottságoknak köszönhetően a helyiek megpróbálják fenntartani magukat a mezőgazdaságból. Ugyanakkor ez az elzárttság segít abban, hogy megőrizzük környezetünket olyan formában, ahogyan őseinktől kaptuk.

4.3. A családi gazdaságunk – tevékenység, foglalkoztatás

Családunk már 15 éve mezőgazdasági vállalkozóként dolgozik, ami magába foglalja úgy a saját gazdaság rendezését, mint a bérelt területek megmunkálását és a falusfelek – azaz a faluban lakók, szomszédok – munkálatainak elvégzését is. Édesapám Farkas István 2007-ben jegyeztette be jogilag a céget „Tejelő szarvasmarha tartására”, Bardoc községben Székelyszáldobos falu 162 címre. A cégünk neve, így lett Farkas István Egyénileg Független vállalkozó. A jogi bejegyzéssel jogosultak lettünk pályázásra és alkalmazottak foglalkoztatására.

4.ábra: Működési bizonylat

A bejegyzés előtt, 2003-ban már édesapám megvásárolta az első két tehenet a család számára, amelyek pár év alatt felszaporodtak 6 darabra, majd 2007-ben gyarapította az állományt 20 darab tehénre. Jelenleg 2022-ben összesen 50 szarvasmarhával dolgozunk, amelyből 30 fejőstehén és 20 növendék.

2014-ben egy korszerű istállót építettünk a teheneknek, amely szabad tartásos mély almos aljzárású, és ehhez tartozik egy 5 férőhelyes fejős stand és tejhűtő ház.

A teheneket minden nap kétszer terelik a fejős standhoz, majd az összegyűlt tejet a hűtőházba helyezzük el, mindaddig, amíg a Simultán tejfeldogozó üzem el nem szállítja.

5. ábra: 2014-ben épített istálló (saját fotó)

A cég bejegyzését követően sikerült pályázni a SAPARD program keretén belül, aminek köszönhetően egy új 33000 euró értékű New holland td 70 D traktort sikerült vásárolnunk a takarmány előállításához.

6.ábra: New holland td 70D pályázaton nyert traktor (saját fotó)

A gépállományunkat sikerült tovább bővítenünk, így összesen 3 darab traktorral rendelkezünk, ebből kettő New holland és egy John Deere márkájú. A traktorok mellé van felszerelhető plusz munkaeszközként, front körkasza, hátul sodró dupla és szimpla szedető (landenwagen), szénabálázó, silózó, eke, tárcsa, borona és frezer vetőgép.

7. ábra: Borona (saját fotó 2022)

A családjunk 24 hektár saját területtel rendelkezik, de mindemellett még 30 hektár területet bérelünk helyi tulajdonosoktól. Kevés szénát termelünk, leginkább szántó terület van, azon termelünk gabonát és kukoricát, amiből silót készítünk, és azzal takarmányozzuk az állatokat, de persze aratunk is le belőle és abból készítünk abraktakarmányt.

A családi vállalkozásunk foglalkoztatás szempontjából a következőképpen oszlik meg: a gazdaság vezetője édesapám Farkas István, aki a munkálatok java részét végzi, valamint édesanyám Farkas Annamária, aki a vállalkozás menedzsere, de ő is jelentősen kiveszi a munkából a részét. Jómagam és testvérem a nyári szezonban szoktunk besegíteni, úgy az állatok gondozásában, mint a mezőgazdasági munkálatoknál.

Nyári szezonban, és az őszi betakarítási időszakokban gyakran alkalmazunk napszámosokat a faluból, akik a krumpli- és kukoricaföldön, illetve az állatok körüli teendőikben segítkeznek. Fizetésképpen azaktuális napszámos bért kapják. Mivel a gazdaságunk javarészt gépesítve van, más időszakokban nincs szükség napszámosokra.

4.4. Termelés és munkálatok gazdaságunkban

Gazdaságunkba igyekszünk figyelni a természetes alapú anyagok felhasználására, amennyiben lehet kerüljük a vegyi úton előállított műtrágyák, vegyszerek használatát.

Őszi munkálatok elsődleges feladatai közé a földek szántása és megbornálása tartozik, ezzel fellazítva a talajt és előkészítve a téli pihenő időszakra. Az őszi szántás sokkal kedvezőbb a talajnak, mert a téli fagyok még jól megdolgozzák a földet, vagyis lazábbá teszik a talaj szerkezetét. A földek fellazítása után Pioneer márkájú őszi búzát, kukoricát, siló kukoricát, zabos borsót, rozst és árpát szoktunk vetni. A Pioneer vetőmagot a Corteva Agriscience TM gyártja, mely igyekszik megadni a gazdálkodók számára azt a lehetőséget, hogy fenntartható módon igazodjanak a világ változó és növekvő igényeihez a mezőgazdaságban. Olyan nemesítési technológiákat alkalmaznak, mellyel biztosítják a gazdák termelékenységét és jövedelmezőségét. Vetés után a földekre híg trágyát szórunk ki, majd tavasszal megismételjük a folyamatot.

A téli időszakban a mezőgazdasági munkálatok szünetelnek, ilyenkor az állatok gondozására fordítjuk a hangsúlyt. A tél lejárta után kezdődnek a tavaszi munkálataink. Március folyamán, ha már a föld megszikkadt lehet dolgozni rajta, vagyis ha maradt el szántani való terület, akkor azt felszántjuk, majd híg trágyalével fokozzuk a termelékenységet, pótoljuk a tápanyagutánpótlást. Területek előkészítése után, ha szükséges következik a tavaszi vetés, hasonlóképpen, mint ősszel.

Nitrogénalapú Péti só műtrágyát csak a bérelt területeken használunk, azt is kis mértékben 250 kg/ha, más területeinken küllős kapával távolítjuk el a gyomokat. A Péti só hatékonysága bizonyított azokon a területeken, ahol használjuk, mivel a nitrogénjében azonos arányban van jelen az ammónium-nitrogén és a nitrát-nitrogén, ami kiváló savanyú talajok kezelésére, illetve bármilyen növénykultúrára alkalmazható. A benne lévő kalcium és magnézium javítja a talaj szerkezetét, növeli annak termőképességét.

Az őszi vetésből származó gabonákat már június-július hónap folyamán aratjuk. A rozst és a zabos borsót tavasszal silózzuk. A kukorica egy részét napszámosok segítségével szedjük le, hogy ne sérüljön a kukorica címere, hogy ne porozza be a körülötte lévő kukorica táblákat. A megmaradt kocsányt lesilózzuk, amelyet az állatok takarmányozásánál használunk fel.

Nyári időszakban kaszálóink karbantartása történik, időjárástól függően 1-2 alkalommal kaszáljuk, majd körbálázó segítségével bálázzuk, aminek egy részét fóliába csomagolva elteszünk télire.

4.5. A mezőgazdaság fejlesztése, fiatalok mezőgazdasághoz való viszonya

Erdővidéken a gazdák minden évben élnek a lehetőséggel és leadják kérelmüket a Mezőgazdasági Intervenciós és Kifizetési Ügynökségnél a földjeik támogatására. A kérelmek összeállításában segítséget nyújtanak az APIA munkatársai. *Az EU-hoz való csatlakozáskor 2007-ben 4300 gazda tette le kérelmét, ez a szám növekedett 2010-ig, majd stagnálni kezdett és 2014-től kezdődően csökkenő tendenciát mutat a kérelmek benyújtása, ekkor 2300 kérelem volt, majd 2017-ben 1841 -* magyarázta Józsa Szidónia (43 éves) az APIA munkatársa. Józsa elmondása szerint a kérelmek benyújtásának csökkenése az uniós szigorításoknak, illetve a nagygazdák kiscgazdáktól felvásárolt földterületeknek tudható be. Tehát sajnos a támogatottak száma nem fejlődik.

A legnagyobb problémát Erdővidéken a gazdák számára a pénzforrás hiánya és a humán erőforrás hiánya jelenti. Ilyen tekintetben a gazdák döntést hoznak arról, hogy a rendelkezésre álló területeiket megművelik-e vagy sem. Mérlegelni tudják, hogy az adott terület megmunkálása mekkora plusz energia kifejtést igényel, illetve mekkora pénzösszeg befektetésére lenne szükség. Gépesítés többé-kevésbé adott, viszont a meglévő munkagépek nagyrésze már elavult, ezért újakat kellene beszerezni, viszont anyagilag nem engedhetik meg maguknak.

Erdővidéken az elmúlt 10 évben megfigyelhető volt a gyereklétszám csökkenése. A Baróti Szabó Dávid Középiskola adatbázisa alapján, míg 2013-ban 680 diák tanult ma 2023-ban 372 diák

tanul, mindez maga után vonja a fiatalok számának csökkenését is. Sajnos az a tendencia figyelhető meg, hogy a diákok az iskola elvégzése után külföldön vállalnak munkát a jobb megélhetés miatt. Így ennek következtében szinte alig van fiatal, aki az iskola elvégzése után itthon marad és a mezőgazdaságban vállal munkát.

A vidéken van néhány lelkes fiatal, akik már a harmincas éveiket tapossák és a mezőgazdaságra tették fel életüket. Két fiatal gazdát kerestem fel, Cséki Péter (33 éves) személyében, aki Bibarcfalvi lakós, mezőgazdász és egyben a helyi közbirtokosság elnöke is. Cséki 2016-ban kezdett hozzá a gazdálkodáshoz, eleinte csak 2 juha volt, majd szerre gyarapította fel az állományát. A szomszédos Bodos faluban lakó Dávid Zoltán (30 éves) szintén a mezőgazdaságban leli örömét. A kettőjük összefogásából 2022-ben sikerült egy uniós pályázaton keresztül haszongépeket beszerezniük.

Összefoglaló

A mezőgazdaság évtizedek óta az emberiség számára az elsődleges élelmiszerek előállításával foglalkozó tudományág, amely az élelmiszernövények termesztésével hozható összefüggésbe. Manapság a mezőgazdaság nem csak a földműveléssel és a haszonnövények előállításával, de különféle kultúrnövények termesztésével foglalkozik. A mezőgazdaság fontossága abban rejlik, hogy a társadalom számára megtermeli szinte az összes alapélelmiszert. Ugyanakkor nagy jelentőséggel bír a mezőgazdaságban előállított termékek feldolgozása és hasznosítása is.

Romániában az Unióhoz való 2007-es csatlakozást követően emelkedő tendencia mutatható ki a mezőgazdaság fejlődésében, mely részben köszönhető az Unió által biztosított támogatási alapoknak. A támogatási lehetőségek az APIA (Mezőgazdasági Intervenciós és Kifizetési Ügynökség), a LEADER és a SAPARD szervezeteken keresztül valósulnak meg. Ezeknek a támogatások ösztönző hatásának tulajdonítható, hogy megnőtt a mezőgazdaságban foglalkoztatottak száma. A vidéken élők számára elsődleges megélhetési lehetőséget nyújt, amely által fenntarthatóvá válik egy-egy közösség. Azokban az országokban, ahol a mezőgazdaság rohamos ütemű fejlődése korlátozottabban halad, mint Romániában is az emberek közel 60%-nak megélhetése közvetlenül a mezőgazdaságtól függ. Ebből adódóan a hátrányosabb helyzetű vidékeken manapság is nagyon sok embert foglalkoztatnak mezőgazdaságban.

A bányavállalat megszűnése utáni időszakban, 2000-es évek elején Erdővidék lakosságának több mint 60-65 %-a tért vissza a mezőgazdasági munkálatokhoz és indított vállalkozást akár családjával és/vagy falustársával társulva. Ennek kapcsán a dolgozatomba azokra a kérdésekre kerestem a választ, hogy hajlandóak-e a helyi fiatalok mezőgazdaságban munkát vállalni, valamint a helyi gazdák mit képesek önerőből megoldani? Ennek kapcsán saját családi vállalkozásunk működése során szerzett saját személyes tapasztalataimat is részletesen bemutattam. Sajnos a kutatások alapján az derül ki, hogy napjainkban Erdővidék fiataljai az iskola elvégzése után külföldön vállalnak munkát, és kevés az, aki itthon marad. Az itthon maradottak maximum 10%-a, dolgozik mezőgazdaságban.

Felhasznált irodalom

1. Berta J. –Kárpáti J. (2003): Statisztikai szemle, A központi statisztikai hivatal folyóirata, 81 évf. (1). 41
2. Bodnár D.-Karácsonyi D. (2005): Ukrajna az átmeneti időszakban, 223-226, ELTE Ötvöskiadó, Budapest.
3. Csugány J. (2018): A technológiai változások hatása a munkapiacra: Új kihívások és lehetőségek, Eger. Taylor Gazdálkodás- és Szervezéstudományi Folyóirat 4 sz.
4. Délia BT. (2010): Mezőgazdaság, élelmiszer, természeti erőforrások, klíma és zöldenergia kutatás-fejlesztési kulcsterületek a magyar soros elnökség ideje alatt. A Nemzeti Kutatási és Technológiai Hivatal (NKTH) részére készített tanulmány.
<https://nkfih.gov.hu/hivatalrol/jogelod-szervezetek/mezogazdasag-elelmiszer-180603> 3-6.
5. Dénes I. (2002): Székelyföldi barlangvilág, Erdővidék települései, T3 Könyvkiadó, Sepsiszentgyörgy
6. European Commission (EC) (2022): At a glance: ROMANIA’S CAP STRATEGIC PLAN. Agricultural and Rural Development.
7. Eurostat (2017): Farmers in the EU – statistics. [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Archive:Farmers in the EU - statistics&oldid=357530](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Archive:Farmers_in_the_EU_-_statistics&oldid=357530)
8. Fertő I. – Mizik T. (2016): Agrárgazdaságtan I., Akadémia kiadó
9. Fróna D. – Kőmíves P.M. (2019): A mezőgazdasági munkaerős sajátosságai, Gazdálkodás, 63 (5), 361-380.
10. Goda P.-Hamza E.-Mezei K.-Rácz K. (2022): A vidékfejlesztés helye és szerepe a fejlesztéspolitikában, Gazdálkodás, 66 (6), 532-553
11. Hamar A. (2015): Külföldi idénymunkások a magyar agrárgazdaságban, Tér és Társadalom, 29 (3), 36-39.
12. Horváth J. (2019): Agrárgazdaságtan és vállalatgazdaságtan, Hódmezővásárhely. Szegedi Tudományegyetem, mezőgazdasági kar.
13. Kisgyörgy Z. (1973): Erdővidék, Sepsiszentgyörgy.
14. Kovács G. (2012): A mezőgazdaság nemzetgazdasági jelentősége, Gazdálkodás 54 (5), 466-478.

15. Magda S. – Hajós L. – Dolmány F. (1998): A munkaerő gazdaságtana, Dinasztia kiadó, Budapest.
16. Marselek S. - Wölcz A. - Téglá Zs. (2004): A magyarországi agrárgazdaság vizsgálata, AgEcon search, Research in agricultural and applied economics, file:///C:/Users/user/Downloads/Gazdalkodas_2004_9_kk_Marselek%20et%20al%2035_45%20(1).pdf
17. Nagy Sz. (2021): Románia mezőgazdaságának vizsgálata különös tekintettel az EU-csatlakozás utáni időszakra, A Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem Károly Róbert Campusának tudományos közleménye.
18. Orbán B. (1941): Székelyföld leírása I – IV, Kaláka könyvkiadó vállalat, Budapest.
19. Orbán Sz. - Szabados Gy. (2017): Mezőgazdaság és idénymunka – sajátosságok és kilátások. International Journal of Engineering and Management Sciences, 2 évf. (4)
20. Papp O. – Földi M. – Dr. Dexler D. – Pászti T. – Dezsény Z. (2012): ÖMKi: 50 év a biogazdálkodás mellett, Kiadó az Ökológiai Mezőgazdasági Kutatóintézet, Gödöllő.
21. Puskásné Jancsovszka P. (2015): A bolgár agrárszektor helyzete az EU-s csatlakozás utáni első, 2007-2013 közötti időszakban, Debreceni Egyetem Gazdaságtudományi kar.
22. Radu L. (2018): The agricultural Crops Production of Romania, „Ovidius” University Annals, Economic Siences Series, 18 (2), 177-181.
23. Ritter K. (2018): Vidéki foglalkoztatás mint a vidék gazdasági biztonságának alapja, Nemzeti Köszolgálati Egyetem, Budapest.
24. Sarudi Cs. (2002): Térség- és vidékfejlesztés, Agroinform kiadó, Kaposvár.
25. Szabó A. (2018): A biogazdálkodás története és tendenciái, Országgyűlés hivatala, Közgyűjteményi és Közművelődési Igazgatóság, Budapest.
26. Szabó G. - Barta I. (2014): A mezőgazdasági és termelői szervezetek-szövetkezetek jelentőségének és helyzetének változása az EU-s csatlakozás után. http://real.mtak.hu/13662/1/GAZDALKODAS_2014_03_SzaboG_Barta.pdf
27. Váradi P. - Lőwey L. (2002): Erdővidék, PéterPál Kiadó, Veszprém.
28. Willer H. – Lernoud J. (2018): The World of Organic Agriculture, Statistic and Emerging Trends 2019, 34-35. <https://orgprints.org/id/eprint/34570/10/WILLER-LERNOUD-2018-final-PDF-low.pdf>
29. Meteorológiai adatok – Baróti meteorológiai állomás

Internetes honlapok:

30. Internet1: Székelyhon.ro → <https://szekelyhon.ro/aktualis/torveny-szuletett-a-napszamos-munkara> (letöltés dátuma: 2023.01.16.)
31. Internet2: <https://tudasbazis.sulinet.hu/hu/szakkepzes/mezogazdasag/gazdalkodasi-ismeretek/a-mezogazdasagi-vallalkozasok-felepitesi/a-mezogazdasagi-vallalkozasok-felepitesi> (letöltés dátuma: 2022.12.10.)
32. Internet3: <https://sapard-avop-nvt.kormany.hu/download/4/1a/10000/20%20k%C3%A9rd%C3%A9s%20a%20SAPARD%20Programr%C3%B3l.pdf> (letöltés dátuma: 2023.02.26)
33. Internet4: apia.org.ro (letöltés dátuma: 2023.02.26)
34. Internet5: <https://gmetleader.hu/leader-jelentes/> (letöltés dátuma: 2023.02.26)
35. Internet6: <https://www.listaфирme.ro/covasna/baraolt/o7.htm> (letöltés dátuma: 2023.04.30)

KONZULTÁCIÓS NYILATKOZAT

Farkas Csongor (hallgató Neptun azonosítója: RX84EO) konzulenseként nyilatkozom arról, hogy a szakdolgozatot áttekintettem, a hallgatót az irodalmi források korrekt kezelésének követelményeiről, jogi és etikai szabályairól tájékoztattam.

A szakdolgozatot a záróvizsgán történő védeésre javaslom / nem javaslom¹.

A dolgozat állam- vagy szolgálati titkot tartalmaz: igen nem^{*2}

Kelt: Keszthely, 2023. május hó 2. nap

Dr. Poór Judit
Belső konzulens

¹ A megfelelő aláhúzendó.

² A megfelelő aláhúzendó.

NYILATKOZAT

a záródolgozat/szakdolgozat/diplomadolgozat/portfólió¹ nyilvános hozzáféréséről és eredetiségéről

A hallgató neve: FARKAS CSONGOR
A Hallgató Neptun kódja: RX84EO
A dolgozat címe: A MEZŐGAZDASÁG SZEREPE A
FOGLALKOZTATÁSBAN ERDŐVIDÉKEN
A megjelenés éve: 2023
A konzulens tanszék neve: Dr. POÓR JUDIT

Kijelentem, hogy az általam benyújtott záródolgozat/szakdolgozat/diplomadolgozat/portfólió² egyéni, eredeti jellegű, saját szellemi alkotásom. Azon részeket, melyeket más szerzők munkájából vettem át, egyértelműen megjelöltem, s az irodalomjegyzékben szerepeltettem.

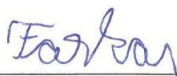
Ha a fenti nyilatkozattal valótlan állítottam, tudomásul veszem, hogy a Záróvizsga-bizottság a záróvizsgából kizár és a záróvizsgát csak új dolgozat készítése után tehetek.

A leadott dolgozat, mely PDF dokumentum, szerkesztését nem, megtekintését és nyomtatását engedélyezem.

Tudomásul veszem, hogy az általam készített dolgozatra, mint szellemi alkotás felhasználására, hasznosítására a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem mindenkori szellemi tulajdon-kezelési szabályzatában megfogalmazottak érvényesek.

Tudomásul veszem, hogy dolgozatom elektronikus változata feltöltésre kerül a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem könyvtári repozitori rendszerébe.

Kelt: _____ 2023 _____ év _____ Május _____ hó 3 _____ nap

Hallgató aláírása

¹ A megfelelő dolgozattípus meghagyása mellett a többi típus törlendő.

² A megfelelő dolgozattípus meghagyása mellett a többi típus törlendő.